

ПРЕГЛЕДНИ РАД

УДК: 811.163.41'367.625'37

811.111'367.625'37

Горица Р. Томић*

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за проучавање језика и књижевности

КОМПОНЕНЦИЈАЛНА АНАЛИЗА ГЛАГОЛА СА ЗНАЧЕЊЕМ *ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ* У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ¹

Сажетак: У раду смо применом методе компоненцијалне анализе извршили атомизацију глагола са значењем престанка живота у српском и енглеском језику с циљем да укажемо на њихова заједничка и дистинктивна обележја и утврдимо хипероним за сваку од две групе синонима, односно да изнијансирамо њихова значења у односу на то да ли се користе за људе и/или животиње, да ли припадају колоквијалној језичкој размени или не, и сл. С обзиром да се у литератури најчешће истичу примереност и продуктивност методе компоненцијалне анализе код именица (пре свега оних чије је значење конкретно), један од циљева истраживања био је и да се испита колико је метода компоненцијалне анализе применљива у анализи глагола. Глаголске лексеме ексцерпирани су из речника синонима српског, односно енглеског језика, као и из српских и енглеских једнојезичних речника. Спроведена компоненцијална анализа показала је да се као хипероним у оба језика јавља глаголска

---

*dragulj988goricicak@gmail.com

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

перифраза *престати живети* [енгл. *stop living*]. Резултати истраживања такође су указали на то да се компоненцијална анализа с прилично успеха може применити на глаголе барем из ове семантичке групе.

Кључне речи: глаголи, значење *престати живети*, компоненцијална анализа, српски, енглески

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Питање природе лексичког значења једно је од увек актуелних питања како у семантици, тако и у лексикологији и лексикографији. С обзиром на то, не треба да изненађује велики број различитих теоријских приступа лексичком значењу којима се компоненте значења настоје формално представити, а семантичка својства лексема објаснити (Крогер [Kroeger], 2018: 124). Полазећи од Најдиног ([Nida], 1975: 32) мишљења да је за прецизно одређење значења потребно да постоји и да се пронађе контраст у односу на друге лексеме, у раду примењујемо савремени приступ лексичком значењу као феномену који се „спознаје и обрађује ментално, а настоји утврдити и проверити емпиријски”, уз претпоставку увек присутног „контраста и могућности избора” (Prčić, 1997: 38)². Према истом приступу, обавезно или системско дескриптивно значење лексеме чине две компоненте – смисао и денотација (или десигнација у терминологији Л. Згусте (Širka, 1991: 32) и Д. Шипке (Širka, 2006: 35) које, заједно са асоцијативним значењем, ближе одређују референцију лексеме (Prčić, 1997: 39). Притом се смисао посматра као „уређен скуп довољног броја дескриптивних обележја којима се дефинише одређена класа ванјезичких ентитета”, док денотација подразумева „однос између лексеме и одговарајуће класе ванјезичких ентитета [...], на које се лексема може исправно применити” (Prčić, 1997: 55)³. Референција се односи на идентификацију једног или више ентитета из дате класе у конкретној комуникационој ситуацији, а ограничава је асоцијација као скуп

² Или, као што Најда ([Nida], 1975: 32) умесно примећује, а преноси Прћић (Prčić 1997: 38): „када би све око нас било плаво, не би било плаветнила, пошто не би постојало ништа што би контрастирало с плавим”, а „без могућности избора нема значења”.

³ Дескриптивно обележје као ментални (апстрактни) конструкт односи се на свако дистинктивно својство које може бити од значаја за семантичко контрастирање лексема. Његов појавни облик се, као уосталом и у овом раду, *најчешће* приказује верзалом у угластим заградама. Наглашавамо „најчешће” јер се може догодити да обликом, без обзира на различит теоријски статус, буде идентичан лексеми (Prčić, 1997: 41, 44).

додатних обележја на основу којих је значења лексема могуће и стилистички контрастирати (Prčić, 1997: 59, 63). Прћић (Prčić, 1997: 45–46) даље напомиње да се кроз дијагностичка обележја врши семантичко контрастирање којим се могу успоставити сложени односи код низа сличних лексема у једном лексичком пољу, које имају барем једно заједничко дијагностичко обележје, и тиме отворити могућност утврђивања тзв. „лексичких празнина” или одсуства лексеме на одређеном месту у структури лексичког поља како једног, тако и више језика.

Према мишљењу истог аутора (Prčić, 1997: 99–100), разликовање компоненти од којих се састоји лексичко значење релевантно је за синонимију или парадигматски лексички однос којим се одражава „различитост у сличностима дела вањјезичке стварности, а потом и дела лексикона који је одсликава”, и то кроз најмање две лексеме. „Дескриптивно синонимне лексичке јединице се међусобно у нечему разликују. Нијансирање, а самим тим и утврђивање опсега њихове примене, врши се помоћу три критеријума – индивидуално или у комбинацији: према асоцијацији, колокацији и додатној импликацији” (Prčić, 1997: 99). Другим речима, лексеме једне групе синонима разликују се захваљујући нијансама, које врло често произилазе из асоцијативног значења (стилско, експресивно и конотативно), док су неке неутралне јер имају асоцијацију нула.

Дакле, ако имамо за циљ да се упознамо са значењем неке лексеме и представимо сложене односе међу синонимним лексемама, као најприроднији (Драгићевић, 2007: 65) и најекономичнији (Кемпсон [Kempson], 1977: 19) поступак намеће се разлагање значења на семантичке компоненте, тј. метод компонентијалне анализе (компонентне (семантичке) анализе)⁴. Ове семантичке компоненте се у србистичкој, као и у пракси највећег броја страних аутора, називају *семама* [енгл. *semes*] и представљају минимална дистинктивна својства значења која оперишу у једном лексичком пољу с циљем да се развије структура датог поља у смислу различитих врста опозиције (Лајонс [Lyons], 1977: 326)⁵.

⁴ Како преноси Лајонс (Lyons, 1977: 317–318), први и најутицајнији заговорници компонентијалне анализе у Европи, били су Л. Хјелмслев и Р. Јакобсон. С друге стране, у америчкој се средини ова теорија развила не као општа теорија о семантичкој структури, већ у антрополошким круговима, као поступак којим су описивали, а затим и поредили терминологије родбинских односа у различитим језицима (Драгићевић, 2007: 66).

⁵ Од термина који су, уз семе, још у употреби Драгићевић (2007: 67) издваја следеће: *значењски атоми, семантички примитиви, семантичка обележја, семантичке одлике*.

Према речима истог аутора (Lyons, 1977: 317–319), овај приступ опису значења заснива се на претпоставци да се значење сваке лексеме може анализирати кроз скуп уопштенијих компонената, од којих ће неке бити заједничке различитим лексемама у лексичком фонду једнога језика. У овој врсти анализе од изузетног је значаја хијерархија сема којом се настоји издвојити централна сема (архисема или интегрална сема) која обухвата све остале семе нижег ранга (диференцијалне семе) у семантичкој структури једне лексеме (Šipka, 2006: 38). Слично Шипки, ауторке Ристић и Радић-Дугоњић (1999: 18) истичу да ова врста анализе најчешће подразумева атомизирање лексичког значења на основне јединице, као и поступак успостављања везе појединачног значења са значењем других лексичких јединица. Тако се семна структура заснива на утврђивању диференцијалних и интегралних семантичких обележја, с тим да ова друга припадају вишем хијерархијском нивоу. Међутим, треба напоменути да разграничавање двеју врста сема није једноставно и да често представља озбиљан методолошки проблем (Ристић, Радић-Дугоњић, 1999: 19). Ово, међутим, није једини проблем на који се у литератури која се бави компоненцијалном анализом скреће пажња.

Као проблематично намеће се и питање бинарности семантичких компоненти (+сема/-сема) која произлази из покушаја компоненцијалне анализе да се компоненте третирају као бинарне опозиције типа: мушко и женско, живо и неживо, одрасло и не одрасло (Палмер [Palmer], 1976: 88). Лајонс (Lyons, 1977: 322) такође упозорава да овај бинарни приступ може бити проблематичан са становишта маркираности, као и представљања апстрактних сема које се не јављају у дихотомијама. На проблеме односа између семантичких компоненти и самих лексема, као и на теоријски статус компоненти и њихово формално представљање, указује и Кемпсонова (Kempson, 1977: 86) тврдећи да компоненте нису лексеме и да нису део језика који покушавају да опишу, већ део метајезика, створеног да би се описали сви језици⁶. Ипак, постоје аутори као што су Најда (Nida, 1975: 61) и Џексон ([Jackson], 2013: 92), који сматрају да не постоји адекватан метајезик којим би се објасниле све разлике међу лексемама. У вези са претходним поставља се и питање технике бележења семантичких компоненти, од којих је она верзалом у угластим заградама, чини нам се, најзаступљенија, што потврђује и често навођен пример компоненцијалне анализе лексеме *мушкарац*, чије је укупно значење производ компоненти: [МУШКО] [ОДРАСЛО] [ЉУДСКО]. Да је ипак у питању ствар договора потврђује и писање Драгићевић

⁶ Палмер (Palmer, 1976: 87) и Згуста (Zgusta, 1991: 29) сматрају да је мало вероватно да су компоненте универзалне категорије које се јављају у свим језицима света.

(2007: 67) које овде преносимо у целости: „Међутим, без обзира на технички начин представљања, суштина је иста – семантички садржај се разлаже на компоненте”.

Иако се у литератури најчешће истичу примереност и продуктивност ове методе код именица (пре свега оних чије је значење конкретно), поставља се питање шта је другим врстама речи. Драгићевић (2007: 78), нпр., сматра да би за анализу апстрактних именица и придева ипак требало упослити неку другу методу, са чиме се слаже и Џексон (Jackson, 2013: 91–92) и истиче да компонентијална анализа даје најбоље резултате у случају оних лексема које се односе на конкретне предмете док у случају апстрактне лексике иста делује неуверљиво. За разлику од њих, Најда (Nida, 1975: 58–61) је мишљења да се компонентијална анализа, уз одређене модификације, може применити и на осталу лексику, као што је глаголска, а не само на конкретне именице. Исти аутор (Nida, 1975: 58–61) наводи примере компонентијалне анализе глагола *whisper, babble, murmur, sing* и *hum*⁷. Могуће да су управо различити ставови подстакли истраживаче да, како преноси Крогер (Kroeger, 2018: 126), у највећем броју скорашњих студија из лексичке семантике за предмет свог истраживања узму значења једне друге врсте речи, тј. глагола, будући да она такође захтевају структурираност компоненти и да је глагол тај који непосредно утиче на синтаксичку структуру.

ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет разматрања у раду јесу синоними глагола са значењем престанка живота у српском и енглеском језику применом методе компонентијалне анализе с циљем да укажемо на њихова заједничка и дистинктивна обележја и утврдимо хипероним за сваку од две групе синонима, односно да изнијансирамо њихова значења у односу на то да ли се користе за људе и/или животиње, да ли припадају колоквијалној језичкој размени, и сл. и да на тај начин испитамо да ли је и колико метода компонентијалне анализе применљива на глаголе. Што се саме компонентијалне анализе тиче, уобичајени први корак представља избор низа лексема међусобно повезаних значења. У нашем истраживању то би биле

---

⁷ У Прћић (Prčić, 1997: 101) налазимо примере енглеских глагола *throw, fling, hurl* и *toss* анализираних такође овом методом.

глаголске лексеме које за интегралну сему имају престанак живота. За глаголе са овим значењем одлучили смо се због чињенице да смрт представља како свакодневну, тако и једну од тема које су увек закупљале човекову пажњу. Уз то, као што каже Кристал ([Crystal], 2014: 3), налажење адекватног начина да се извести о нечијој смрти вечити је изазов за тог истог човека.

Грађу из српског језика прикупили смо помоћу лексеме *умрети* као значењски најнеутралније користећи се Ћосићевим *Речником синонима* (РС) (Ћосић, 2008) и Лалевићевим речником *Синонима и сродних речи у српскохрватском језику* (ССРСЈ) (Lalević, 1974), при чему је, за разлику од Ћосићевог, у Лалевићевом синонимнику свака лексема исцрпно дефинисана и опримерена⁸. Значење сваког од синонима проверено је и употпуњено изводима из *Речника српскога језика* (РСЈ) и *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ). Исти поступак примењен је и у прикупљању грађе из енглеског језика. Узимајући енглески преводни еквивалент глагола *умрети*, тј. глагол *die*, као значењски најнеутралнији, консултовали смо најпре један од најауторитативнијих речника синонима енглеског језика *Merriam-Webster's Dictionary of Synonyms* (MWDS), затим *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary: Eleventh Edition* (MWCD), Вебстеров онлајн речник енглеског језика (MW), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (OALD), Оксфордски онлајн речник енглеског језика (OD), као и Колинсов онлајн речник енглеског језика (CD)⁹.

Ослањајући се на речничке дефиниције и примере којима се илуструје употреба одређене лексеме, квалификаторе стилске вредности и домен примене (ако су исти дати у речнику), значења компоненцијално разлажемо на семе, што значи да уз сваку посматрану лексему дајемо њена припадајућа семантичка обележја да бисмо упоредили њихове семне структуре¹⁰. У овде представљеном

⁸ Шипка (Šipka, 2006: 54) и Згуста (Zgusta, 1991: 43) лексему *умрети* наводе као конотативно неутралну.

⁹ У свеукупни корпус нису уврштене глаголске лексеме у чијој је лексикографској дефиницији садржана сема [УЗРОКОВАТИ] (енгл. [CAUSE]) с обзиром на проблематичан статус овог теоријског конструкта (в., нпр., Даути [Dowty], 1979: 97; Рајкл [Reichl], 1982: 154; Вјежбица [Wierzbicka], 1975: 491–528).

¹⁰ Под квалификаторима стилске вредности који се односе на различите начине маркираности једне лексеме (Драгићевић, 2007: 68) овде подразумевамо: *архаично*, *вулгарно*, *експресивно*, *еуфемистички*, *жаргонски*, *књижевно*, *неформално*, *пејоративно*,

приступу компонентијалној анализи, свака сема која се наводи верзалом у угластим заградама указује на њену позитивну (+) вредност. Притом не тежимо изналажењу нерашчлањивих обележја предметних лексема, јер је основни циљ нашег истраживања проналажење њихових контрастних, значењски релевантних карактеристика. Напомињемо да, с обзиром на то да наше истраживање почива на ограниченом корпусу, сви закључци до којих се овом приликом буде дошло, одражавају односе искључиво у контексту овде представљеног корпуса.

АНАЛИЗА КОРПУСА СА ДИСКУСИЈОМ

Применом методологије описане у претходном поглављу сачинили смо корпус од 33 глагола за српски језик и 22 глагола за енглески језик. У наставку прво анализирамо српске глаголе дате азбучним редоследом, а затим и енглеске глаголе дате алфабетним редоследом.

- 1) (на)страдати = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [НЕПРИРОДНО] [НАСИЛНО] [У НЕСРЕЋИ] [БОЛЕСТ]
- 2) (по)гинути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [НЕПРИРОДНО] [НАСИЛНО] [У НЕСРЕЋИ]
- 3) заглавити = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [НЕПРИРОДНО] [НАСИЛНО] [У НЕСРЕЋИ] [БОЛЕСТ] [АЛКОХОЛ]
- 4) заковрнути (се)¹¹ = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СЛАБ ЧОВЕК] [МРШАВО И МЛАДО ЖИВИНЧЕ]
- 5) издахнути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ТЕШКЕ ОКОЛНОСТИ]¹²

поетски, покрајински, разговорно, сленг, фамилијарно, шаљиво. Под доменом примене, који се у речницима обично даје у загради након дефиниције, подразумевамо податак о томе да ли се дата лексема користи у односу на, нпр., човека или животињу или пак обоје, или у односу на то да ли је ограничена на домен одређене струке, нпр. права, и сл. У случајевима глагола уз које у једнојезичницима нису дати примери и/или квалификатори стилске вредности и домен примене, анализирали смо додатне примере преузете из различитих извора. Примери са извором наведени су у фусноти.

¹¹ Овај глагол је у ССРСЈ-у (1974: 821) дат и као прелазан и непрелазан, док је у РСАНУ (1959– : 4) дат само као непрелазан.

¹² *После незапамћених мука издахнуо је 3. септембра 1941. године.; [...] издахнуо је и Тони Бленд, који је готово четири године био у коми [...]; [...] од последица тровања сузавцем*

- 6) *искекечити се* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЖИВОТИЊЕ] [БУБЕ]
- 7) *крепати* = а) [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [КРУПНЕ ЖИВОТИЊЕ] [НАГЛО]; б) [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [НАГЛО] [ТЕШКЕ ОКОЛНОСТИ] [ДУШЕВНЕ МУКЕ] [ЕКСПРЕСИВНО] [ФИГУРАТИВНО] [ХИПЕРБОЛИЧНО]
- 8) *лепухнути* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ПОКРАЈИНСКИ]
- 9) *липсати* = а) [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЖИВОТИЊЕ] [ДУГА БОЛЕСТ] [ГЛАД]; б) [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ГЛАД] [ИЗНЕМОГЛОСТ] [ЕКСПРЕСИВНО]
- 10) *мањкати* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СЛАБ ЧОВЕК] [СЛАБЕ ЖИВОТИЊЕ]
- 11) *одапети* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [РАЗГОВОРНО] [ПЕЈОРАТИВНО] [ВУЛГАРНО] [ШАЉИВО]
- 12) *омрцинити се* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЖИВОТИЊЕ] [ОД КОЈИХ СЕ ЈЕДЕ МЕСО]
- 13) *охладити се* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЕУФЕМИСТИЧКИ]
- 14) *пијехнути* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СЛАБО ДЕТЕ] [СТАР ЧОВЕК] [МЛАДО ПИЛЕ] [МЛАДО ЈАГЊЕ] [МЛАДО ЈАРЕ] [НАРОДСКИ]
- 15) *починуту* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СТАРИЈИ ЧОВЕК] [У МУКАМА] [ДУГА БОЛЕСТ]
- 16) *преминути* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ]¹³ [ФОРМАЛНО]

издахнуо је Миленковић [...]; Успут је добио маларију. Дана 1. децембра 1825. издахнуо је [...]; [...] дан касније издахнуо је од срчаног удара [...]; [...] издахнуо је после четири недеље патњи и распадања унутрашњих органа [...]; Издахнуо је прикљештен између стубова бандере на улици [...]; Исус је на крсту трпео страшне муке, а издахнуо је [...]. Примери су преузети из Корпуса савременог српског језика Математичког факултета Универзитета у Београду (доступно преко: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>), чији су носиоци Душко Витас и Милош Утвић.

¹³ Није неубичајено да људи употребе одређени глагол у сврху очовечења, тј. да укажу да се завршио живот њихових кућних љубимаца. Тако се могу чути или прочитати примери попут следећих: „*Асмир Колашинац, [...] објавио да му је преминуо љубимац, пас*

- 17) пресвиснути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [НАГЛО] [ДУШЕВНЕ МУКЕ]
- 18) преставити се = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ФИГУРАТИВНО] [АРХАИЧНО]
- 19) рикнути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ФАМИЛИЈАРНО]
- 20) свиснути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [НАГЛО] [ДУШЕВНЕ И ТЕЛЕСНЕ МУКЕ]
- 21) свршити = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ТЕЛЕСНЕ МУКЕ]
- 22) скапати = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [МУКЕ] [БОЛЕСТ] [ГЛАД] [ХЛАДНОЋА]
- 23) скикнути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ФИГУРАТИВНО] [ФАМИЛИЈАРНО]¹⁴
- 24) скончати = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [МУКЕ]
- 25) сложити се = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ДУГА БОЛЕСТ]
- 26) смирити се = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СТАРИЈИ ЧОВЕК]
- 27) смрћи (смркнути) се = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ]¹⁵ [ФИГУРАТИВНО]
- 28) трсити = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СЛАБ ЧОВЕК]
- 29) угасити се = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЗНАМЕНИТ ЧОВЕК]¹⁶ [ФИГУРАТИВНО]

Хектор” (доступно преко: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/asmiru-kolasincu-otrovali-psa-kome-li-si-ti-takav-zasmetao-pa-te-je-otrovaok1cjd26>).

¹⁴ „Један скикнуо у Југоокинави. Другог су овде у Бегеши укукали мангаши из противничке клане док је диловао прах у њиховој крајки. Трећи фурнуо преко гране и испарио. [...]. Једино сам ја остао жив [...]” (Доступно преко: <http://www.miroljubtodorovic.com/pages/Blajbinger.pdf>).

¹⁵ Глагол *смрћи (смркнути) се* јавља се обично као у изреци *Док једном не смркне, другом не сване* (ССРСЈ, 1974: 821), што потврђује и пример преузет из Корпуса савременог српског језика: „[...] диносаурусима није морало да смркне, да би сисарима (а и нама) могло да сване. Ишчезнуће највећих гмизаваца пре 65 милиона година [...]”.

- 30) угинути = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЖИВОТИЊЕ] [БОЛЕСТ]
- 31) умрети = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК]
- 32) упокојити се = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [СВЕШТЕНО ЛИЦЕ] [ПОБОЖАН ЧОВЕК]
- 33) црћи (цркнути) = а) [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЖИВОТИЊЕ]; б) [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ДУШЕВНЕ МУКЕ] [НАГЛО] [ПЕЈОРАТИВНО]¹⁷

На основу овако разложених значења српских глагола, прво што запажамо јесте да се као хипероним јавља глаголска перифраза *престати живети*, а не глагол *умрети*, као што би се очекивало с обзиром на његову значењску неутралност. Даље примећујемо да неке лексеме одликује већа међусобна значењска повезаност у односу на домен примене, тј. у односу на то да ли су резервисане само за људе или за животиње или се пак могу односити и на једне и на друге. Према тој значењској вредности, издвајају се три групе: (о човеку) (*на*)*страдати*, *заглавити*, *издахнути*, *лепхнути*, *охладити се*, *починути*, *пресвиснути*, *преставити се*, *рикнути*, *свиснути*, *свршити*, *скикнути*, *сложити се*, *смирити се*, *трсити*, *угасити се*, *умрети*, *упокојити се*; (о животињама) *искекечити се*, *омрцинити се*, *угинути*; и (и о човеку и о животињама) *заковрнути (се)*, (*по*)*гинути*, *крепати*, *липсати*, *мањкати*, *одапети*, *пијехнути*, *преминути*, *скапати*, *скончати*, *смрћи се*, *црћи*.

Унутар сваке од ове три групе такође уочавамо значајне разлике. Тако се код друге групе *искекечити се* користи о бубама, *омрцинити се* за оне животиње чије се месо користи у исхрани људи, а *угинути* за животиње чији се живот завршио због болести. С друге стране, престанак човековог живота може се изразити већим бројем глагола, међу којима је такође могуће успоставити извесне значењске разлике. Оне се могу темељити на томе да ли се завршио живот: свештеног лица или побожног човека (*упокојити се*); знаменитог човека (*угасити*

¹⁶ „[...] угасио се Леополд Седар Сенгор (1906-2001), интелектуални и песнички горостас [...]“; „једног од најчувенијих наших (ту убацујеш занимање) угасио се . . . или . . .“; „Пад Наполеонов није Лагранж доживео: умро је без боловања и угасио се као догорела свећа [...]“”. Примери су преузети из Корпуса савременог српског језика.

¹⁷ Глагол *црћи* може се употребити метафорички и антиемпатично као у изразу *црк'о дабогда* у примеру: „Оне могу бити тешке и да директно изричу смрт: „Врат сломио“, „Црк'о дабогда“, „Гром те спржио“. Страшне су оне које бацају зло на најмилије [...]“”. Пример је преузет из Корпуса савременог српског језика.

се); слабог човека (*трцити*); или старијег човека (*починути, смирити се*). Даљу дистинкцију могуће је правити на основу тога да ли глаголска лексема означава неприродну и насилну смрт као код (*на*)*страдати* и *заглавити* (с тим што потоњи са собом носи и могући додатни узрок смрти, тј. прекомерно конзумирање алкохола) или пак природну и ненасилну смрт која може бити проузрокована (душевним и/или телесним) мукама као у *пресвиснути, свиснути* (оба *нагло*) и *свршити* или другим тешким околностима као у *сложити се* и *издахнути*. Од стилских маркера, који доприносе даљој изнијансираности значења синонима, бележимо: фигуративно на основу којег је могуће разликовати лексему *скикнути* од лексеме *рикнути*; еуфемистички у *охладити се*; архаично у *преставити се*; и покрајински у *лепухнути*. Што се тиче последње, треће групе глагола који означавају престанак живота и људи и животиња утисак је да су они најбоље издиференцирани, првенствено због тога што је дата врста животиње (пиле, јагње, јаре) на коју се глагол односи а на основу чега је могуће, нпр., правити разлику између *заковрнути (се)* и *мањкати*. Неки се глаголи, као што су *скапати* и *скончати*, могу разликовати према узроку смрти, тј. томе која је мука (болест, глад или хладноћа) у питању. Квалификатори стилске вредности попут *експресивно, фигуративно, хиперболично, разговорно, пејоративно, вулгарно, шаливо, народски, формално* и *фигуративно* такође су послужили као разликовна обележја преосталих седам глагола из ове групе (*крепати, липсати, одапети, пијехнути, преминути, смрћи се* и *црћи*).

- 1) check out = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [АМЕРИЧКИ СЛЕНГ]
- 2) conk (out) = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [АМЕРИЧКИ СЛЕНГ]
- 3) croak = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [СЛЕНГ]
- 4) decease = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ДОМЕН ПРАВА]
- 5) demise = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ¹⁸] [ДОМЕН ПРАВА]

¹⁸ Иако у коришћеним речницима енглеског језика не налазимо пример у којем је овај глагол употребљен за животињу, Кристал (Crystal, 2014: 1) наводи као пример реченицу из чувене британске хумористичке серије „Летећи циркус Монтија Пајтона”, где је *demise* употребљен у сврху очовечења, тј. где власник обавештава о томе да се завршио живот његовог кућног љубимца папагаја.

- 6) depart = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЕУФЕМИСТИЧКИ] [АМЕРИЧКИ ЕНГЛЕСКИ]
- 7) die = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ]
- 8) drop = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [ИЗНЕНАДА]
- 9) exit¹⁹ = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [КЊИЖЕВНО]
- 10) expire = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ²⁰] [КЊИЖЕВНО] [ФОРМАЛНО]
- 11) flatline = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [БРИТАНСКИ СЛЕНГ]
- 12) go = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЕУФЕМИСТИЧКИ]
- 13) kick in = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [СЛЕНГ]
- 14) kick off = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [АМЕРИЧКИ СЛЕНГ] [АУСТРАЛИЈСКИ ЕНГЛЕСКИ²¹]
- 15) part = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЕУФЕМИСТИЧКИ]
- 16) pass away = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ²²] [ЕУФЕМИСТИЧКИ]
- 17) pass (on) = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [ЕУФЕМИСТИЧКИ]

¹⁹ У вези са овом лексемом Кристал (Crystal, 2014: 14) пише да се она данас често налази у новинским насловима онда када се извештава о смрти глумца или глумице.

²⁰ Премда у консултованим речницима енглеског језика не налазимо пример у којем је овај глагол употребљен за животињу, Кристал (Crystal, 2014: 7) наводи као пример реченицу из чувене британске хумористичке серије „Летећи циркус Монтија Пајтона”, где је *expire* очигледно употребљен у сврху очовечења, тј. где власник обавештава о томе да се завршио живот његовог кућног љубимца папагаја.

²¹ Према писању Кристала (Crystal, 2014: 18), лексикограф Сидни Бејкер [Sidney Baker] забележио је идентичну употребу овог глагола у аустралијском енглеском.

²² „*The manager arrived to find one animal dead and cradled another in his arms as it passed away.*” (Доступно преко: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/south-africa-lions-mutilation-poisoning-akwaaba-predator-park-mufasa-poachers-a8569886.html>).

- 18) *peg out* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [БРИТАНСКИ СЛЕНГ]
- 19) *perish* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [НАСИЛНО] [ИЗНЕНАДА]
- 20) *pop off*²³ = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ИЗНЕНАДА] [СЛЕНГ]
- 21) *step out* = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЕУФЕМИСТИЧКИ] [ИНДИВИДУАЛНО]²⁴
- 22) *succumb*²⁵ = [ПРЕСТАТИ ЖИВЕТИ] [ЧОВЕК] [ЖИВОТИЊЕ] [БОЛЕСТ] [ПОВРЕДА]

Код декомпонованих енглеских глаголских лексема најпре уочавамо да се као хипероним јавља такође глаголска перифраза *престати живети*, а затим и две подгрупе глагола. Прву подгрупу чине глаголи који се употребљавају само у односу на човека: *check out*, *decease*, *depart*, *exit*, *flatline*, *go*, *kick in*, *kick off*, *part*, *pop off* и *step out*, а другу они који се користе и за човека и животиње: *conk (out)*, *croak*, *demise*, *die*, *drop*, *expire*, *pass on*, *pass away*, *peg out*, *perish* и *succumb*. Такође се стиче утисак да су, у поређењу са српским, енглески глаголи у консултованим једнојезичницима сиромашније представљени, уз мањи број квалификатора, од којих смо забележили: *амерички* и *британски енглески* (као дијалекатски квалификатори), *сленг*, *формално*, *еуфемистички* и *књижевно* (у *exit* и *expire*). У оквиру сленга могуће је даље разликовати глаголе према томе да ли припадају америчком или британском сленгу или пак и једном и другом, као, нпр., код глагола друге групе *conk (out)*, *croak* и *peg out*, односно глагола прве групе *check out* и *flatline*. Обележје *индивидуално* направило је разлику између глагола *step out*, с једне стране, и глагола *go* и *part*, с друге. Међутим, обележје *еуфемистички*

²³ Кристал (Crystal, 2014: 13) додаје да се овај глагол обично користи онда када је у питању смрт богатог члана родбине.

²⁴ Од свих овде консултованих речника, овај глагол у значењу престанка живота налазимо дат само у (MWCD, 2004: 1223) дефинисан синонимом *die* и то без примера, односно у (MW), где је такође дат синоним *die*, али и пример „my greedy relatives are only being nice to me because they expect me to *step out* any time now”. Истојају и квалификатори стилске вредности тако да су компоненте *еуфемистички* и *индивидуално* преузете из Кристал (Crystal, 2014: 3).

²⁵ У вези са овом лексемом Кристал (Crystal, 2014: 15) пише да се она данас често налази у новинским насловима.

очигледно није било довољно да се значењски контрастирају глаголи *go* и *part*, баш као ни глаголи *pass away* и *pass on*. Разлику између појединих глаголских лексема могуће је правити и на основу њихове припадности одређеној струци, нпр. правној, као у *demise*, или пак на основу узрока смрти као што је болест или повреде садржаног у *succumb*. Компонента *насилно* (нпр. у авионској несрећи) послужила је као разликовно обележје у случају лексема *perish* и *drop*, а компонента *изненадно* у случају лексема *pop off* и *kick in*.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Иако се, као што смо у уводном делу рекли, у литератури најчешће истичу примереност и продуктивност компоненцијалне анализе код конкретних именица, резултати нашег истраживања показали су да се, захваљујући диференцијалним семама које сужавају значење лексеме као што су домен примене и квалификатори стилске вредности, она прилично успешно може применити и у анализи глаголских значења. Уз то, ова метода доприноси бољем разумевању синонимних лексема које су и те како корисне онда када треба објаснити различите контекстуалне нијансе. У циљу добијања још прецизнијих резултата, као, нпр., у случају лексема *go* и *part*, односно лексема *pass away* и *pass on*, истраживања овог типа могла би се допунити колокацијском методом. Без обзира на овакве и сличне мањкавости компоненцијалне анализе, верујемо да би резултати оваквих и сличних истраживања допринели не само лексикографској и преводилачкој већ и наставничкој пракси у спецификацији смисла лексеме а тиме и прецизнијој и успешнијој комуникацији.

ЛИТЕРАТУРА

Crystal, D. (2014). *Words in Time and Place: Exploring Language Through The Historical Thesaurus of the Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

Dowty, D. R. (1979). *Word Meaning and Montague Grammar: The Semantics of Verbs and Times in Generative Semantics and in Montague's PTQ*. Dordrecht; Boston; London: Kluwer Academic Publishers.

Jackson, H. (2013). *Words and Their Meaning*. London and New York: Routledge.

Kempson, R. M. (1977). *Semantic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kroeger, R. P. (2018). *Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics*. Berlin: Language Science Press.

- Lyons, J. (1977). *Semantics. Vol. 1*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.
- Nida, E. A. (1975). *Componential Analysis of Meaning: An Introduction to Semantic Structures*. The Hague: Mouton.
- Palmer, F. R. (1976). *Semantics: a new outline*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.
- Prčić, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Reichl, K. (1982). *Categorical Grammar and Word-Formation: The De-adjectival Abstract Noun in English*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Šipka, D. (2006). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- Wierzbicka, A. (1975). Why "Kill" Does Not Mean "Cause to Die": The Semantics of Action Sentences. *Foundations of Language*, 13 (4), 491-528. Retrieved November, 2018, from https://www.jstor.org/stable/25000935?seq=1#page_scan_tab_contents.
- Zgusta, L. (1991). *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost.
- Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Ристић, С., Радих-Дугоњић, М. (1999). *Реч. Смисао. Сазнање: студије из лексичке семантике*. Београд: Филолошки факултет.

ИЗВОРИ

- Blic*. (2014, 3. септембар). Asmiru Kolašincu otrovali psa: „Kome li si ti takav zasmetao pa te je otrovao!“. *Blic*. Доступно преко: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/asmiru-kolasincu-otrovali-psa-kome-li-si-ti-takav-zasmetao-pa-te-je-otrovao/k1cjd26> [15. 2. 2018.]
- CD: English Dictionary. (n.d.). Retrieved November, 2018, from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
- Korpus savremenog srpskog jezika* (verzija SrpKor2013 autora Duška Vitasa i Miloša Utvića). Grupa za jezičke tehnologije: Univerzitet u Beogradu.
- MW: Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. (n.d.). Retrieved January, 2018, from <https://www.merriam-webster.com/>.
- MWCD (2004). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary: Eleventh Edition*. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster.
- MWDS (1984). *Merriam-Webster's Dictionary of Synonyms*. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster.

OALD (2000): *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford University Press.

OD: English Dictionary, Thesaurus, & Grammar Help | Oxford Dictionaries. (n.d.). Retrieved November, 2018, from <https://en.oxforddictionaries.com/>.

Rahim, Z. (2018, октобар 5). Lion has face and paws cut off as four other big cats die of poisoning at South African wildlife reserve. *The Independent*. Доступно преко: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/south-africa-lions-mutilation-poisoning-akwaaba-predator-park-mufasa-poachers-a8569886.html> [4. 11. 2018.]

РС (2008). *Речник синонима*. Ћосић, П. и сарадници. Београд: Корнет.

РСАНУ (1959–). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књ. 1–19. Београд: Институт за српски језик САНУ.

РСЈ (2007). *Речник српског језика*. Вујанић, М. [и др.]; Нови Сад: Матица српска.

ССРСЈ (1974). *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*. Lalević, М. S. Београд: Nolit.

Тодоровић, М. (2009). *БОЛИ МЕ БЛАЈБИНГЕР (шатро роман у 150 жвака и 50 слика)*. Доступно преко: <http://www.miroljubtodorovic.com/pages/Blajbinger.pdf> [4. 11. 2018.]

Gorica R. Tomić

A COMPONENTIAL ANALYSIS OF THE VERBS WITH THE DENOTATION *STOP LIVING* IN SERBIAN AND ENGLISH

Summary: In this paper, the method of componential analysis is applied to the Serbian and English verbs denoting the termination of life in order to specify their shared and distinctive features, to identify the hyperonym for each of the two groups of verbs as well as to nuance their meanings in whether they are used in reference to humans and/or animals, whether they are part of colloquial language usage or not, and the like. In addition, one of the aims of the paper is to test the applicability of componential analysis to verbs, since it has often been stated that componential analysis is efficient and effective within certain parts of speech, namely concrete nouns. The verbs are excerpted from English and Serbian dictionaries of synonyms and Serbian and English monolingual dictionaries. Componential analysis has shown that the hyperonym in both groups is the periphrasis *stop living* [in Serbian: *prestatī živeti*]. Applicability-wise, componential analysis has proved to be quite useful in investigating and determining the nuances of the verbs with the denotation *stop living*.

Key words: verbs, denotation *stop living*, componential analysis, Serbian, English

Датум пријема: 24.8.2018.

Датум исправки: 12.11.2018.

Датум одобрења: 19.11.2018.